

CÔNG TÁC BẢO QUẢN HIỆN VẬT - MỘT KHÂU NGHIỆP VỤ QUAN TRỌNG ĐANG ĐƯỢC ĐẨY MẠNH TẠI BẢO TÀNG NAM ĐỊNH

TS. PHẠM THỊ LOAN*

Bảo tàng Nam Định - nơi bảo tồn, lưu giữ và phát huy giá trị các di sản văn hóa của Nam Định thông qua những vật chứng sinh động của lịch sử tự nhiên và lịch sử xã hội. Hiện nay, Bảo tàng đang lưu giữ gần 20.000 tài liệu, hiện vật gốc có giá trị, thuộc các giai đoạn lịch sử khác nhau, trong đó có nhiều hiện vật quý hiếm, nhiều sưu tập độc đáo. Các sưu tập hiện vật của Bảo tàng có một ý nghĩa quan trọng, bởi nó không chỉ là kho tàng tri thức về lịch sử, văn hóa mà còn là những bằng chứng hết sức tiêu biểu, phản ánh các giai đoạn lịch sử diễn ra trên mảnh đất Nam Định. Đánh giá được vai trò quan trọng của Bảo tàng, năm 2006 Ủy ban nhân dân tỉnh Nam Định đã đầu tư xây dựng Bảo tàng với tổng diện tích 9.403m², quy mô xây dựng: 5.250m². Năm 2012, Bảo tàng đã được hoàn thiện tất cả các hạng mục và xuất hiện với một diện mạo mới, mang phong cách kiến trúc khá độc đáo, với sự kết hợp hài hòa giữa yếu tố truyền thống và hiện đại.

Để phát huy giá trị của công trình văn hóa trọng điểm này của tỉnh và của khu vực phía Nam châu thổ sông Hồng, phù hợp với thời kỳ đổi mới, đòi hỏi Ban Lãnh đạo Bảo tàng phải có các giải pháp sáng tạo và đổi mới các phương thức hoạt động. Thực hiện chính sách của Nhà nước về bảo tồn, phát huy di sản văn hóa, Bảo tàng Nam Định đã tích cực chủ động tìm tòi, học tập và sáng tạo, không ngừng đẩy mạnh các hoạt động chuyên môn nghiệp vụ với nhiều hình thức phong phú, có hiệu quả. Ngoài việc triển khai kế hoạch liên ngành giữa Sở Giáo dục - Đào tạo và Sở Văn hóa, Thể thao

Cánh cửa chùa Phả Lại
(hiện vật Bảo tàng Nam Định)- Ảnh: Tác giả

và Du lịch tổ chức cho các em học sinh đến tham quan, học tập, nâng cao công tác tuyên truyền, giáo dục tại Bảo tàng thì công tác bảo quản cũng được coi là một trong những nhiệm vụ trọng tâm của Bảo tàng hiện nay.

Trên thực tế, công tác bảo quản hiện vật là một hoạt động vô cùng quan trọng cần phải được chú

* *Bảo tàng Nam Định*

ý trong bất cứ một bảo tàng nào, vì nó liên quan tới yêu cầu bảo vệ trạng thái nguyên gốc và kéo dài tuổi thọ của hiện vật cũng như khả năng đưa hiện vật lên trưng bày, giới thiệu với đông đảo công chúng. Tuy nhiên, công tác bảo quản của đa số các bảo tàng cấp tỉnh trên cả nước hiện nay vẫn chưa được chú trọng nhiều. Đây cũng là thực trạng chung, bởi những năm qua, nước ta chưa có trường, lớp đào tạo chính quy về công tác này, hơn nữa các chuyên gia giỏi trong nước còn hạn chế, nên nhiều hiện vật tại các bảo tàng có nguy cơ hư hại chưa được xử lý. Các cán bộ kho phải tự mày mò nghiên cứu, vừa làm, vừa học, truyền thụ cho nhau kiến thức, chủ yếu áp dụng phương pháp bảo quản, phòng ngừa đối với các hiện vật. Đó cũng là một hạn chế về nghiệp vụ của các bảo tàng.

Riêng với Bảo tàng Nam Định hiện nay, có rất nhiều nguyên nhân tác động xấu đến hiện vật. Trước tiên, là do thời gian và biến động của lịch sử cùng với khí hậu nóng, ẩm đã làm ảnh hưởng đến hiện vật. Một nguyên nhân nữa làm các hiện vật bị hư hại, là do điều kiện môi trường trong kho hiện vật trước đây chưa được quan tâm. Trước khi được đầu tư xây dựng mới, kho hiện vật được lưu giữ trong một diện tích quá chật hẹp, môi trường lại không thông thoáng, độ ẩm cao, gây ảnh hưởng xấu đến các hiện vật. Đặc biệt, xung quanh kho cây cối um tùm, hồ nước bao bọc càng tạo điều kiện cho nhiều loại vi sinh vật, như côn trùng, nấm mốc phát triển. Từ khi Bảo tàng Nam Định được đầu tư xây dựng đến nay, kho hiện vật mới có tổng diện tích khoảng 400m², hệ thống kho được thiết kế thông thoáng, ánh sáng hợp lý, được trang bị các phương tiện, như máy điều hòa, máy hút bụi, quạt thông gió, độ ẩm được kiểm soát, bước đầu ngăn chặn phần nào các vi sinh vật tấn công. Đặc biệt, kho còn được bổ sung các tủ, bục mới, theo yêu cầu của mỗi chủng loại cùng với việc phân chia các kho theo từng chất liệu, chủ đề, kích thước, hiện trạng cho đến công tác tổ chức sắp xếp hiện vật một cách khoa học, có hệ thống, đã tạo được tính khả thi và hiệu quả cao trong công tác quản lý, theo dõi mức độ hư hại, hạn chế các tác nhân gây ảnh hưởng xấu đến hiện vật.

Tuy nhiên, hiện vật của Bảo tàng vẫn có thể bị các vi sinh vật tấn công bất cứ lúc nào nếu không tiến hành bảo quản thường xuyên. Để ngăn chặn tình trạng đó, những năm gần đây, Bảo tàng Nam Định đã tích cực triển khai các biện pháp bảo quản.

Ngoài việc lựa chọn, phân loại các hiện vật theo mức độ hư hại, Bảo tàng còn phối kết hợp với Bảo tàng Lịch sử Việt Nam (nay là Bảo tàng Lịch sử quốc gia) về bảo quản trị liệu một số nhóm hiện vật. Năm 2007, tiến hành bảo quản trị liệu 57 hiện vật giấy và 06 hiện vật thuộc nhóm hiện vật mộ xác ướp. Năm 2008 - 2009, tiến hành bảo quản trị liệu Sư tập đồ thờ bằng gỗ, niên đại thế kỷ XVII - XIX, gồm 57 hiện vật, trong đó có 5 bức tranh "Thập điện Diêm vương", được vẽ bằng chất liệu thảo mộc, khoáng chất trên nền gỗ. Số còn lại gồm 52 hiện vật là các mảng chạm trang trí kiến trúc và các đồ thờ tự, như tượng nghê, sấu, cây đèn, quán tẩy... Kết quả của các đợt bảo quản không chỉ làm tăng tuổi thọ cho hiện vật mà còn đảm bảo được tính thẩm mỹ để trưng bày, giới thiệu với công chúng. Qua đó, bước đầu đã giúp cho cán bộ kho tiếp thu được những kinh nghiệm, kiến thức bổ ích sau quá trình tham gia bảo quản. Tuy nhiên, số lượng hiện vật được bảo quản trị liệu trên chỉ là một phần rất nhỏ trong tổng số hiện vật cần được quan tâm của Bảo tàng Nam Định.

Trước xu thế mở cửa hội nhập, quan hệ hợp tác về văn hóa với nước ngoài được thúc đẩy, đã tạo điều kiện thuận lợi cho các bảo tàng Việt Nam được tiếp cận với các chuyên gia đầu ngành trong lĩnh vực bảo quản hiện vật. Với sự hỗ trợ của Cộng đồng Bỉ nói tiếng Pháp vùng Wallonie Bruxelles, thông qua tổ chức APEFE (Hiệp hội Thúc đẩy giáo dục & đào tạo ở nước ngoài), dự án VN 201: "Hỗ trợ về mặt cơ cấu cho công tác bảo quản/phục chế và bảo vệ di sản bảo tàng Việt Nam" được phê duyệt và triển khai từ năm 2006 đến nay, đã mở ra một hướng đi mới cho công tác đào tạo cán bộ bảo quản ở một tầm mức chuyên sâu và có tính bền vững cao. Dự án đã tổ chức được nhiều khóa tập huấn và tạo cơ hội cho các cán bộ bảo quản học tập, trao đổi kiến thức, kinh nghiệm trong công tác bảo tồn di sản văn hóa. Nhận thức được vai trò quan trọng của Dự án, Bảo tàng Nam Định đã cử một số cán bộ tham gia các lớp tập huấn. Tuy nhiên, do điều kiện kinh phí, nên các cán bộ Bảo tàng chỉ tham dự được ba khóa về bảo quản các chất liệu đồ dệt, giấy và gốm; một số chất liệu khác chưa có điều kiện tham gia, vì vậy công tác bảo quản vẫn còn nhiều hạn chế.

Để công tác này đi vào hoạt động thường xuyên, năm 2011, Bảo tàng Nam Định tổ chức thành lập Tổ Bảo quản và tiến hành nghiên cứu,

bước đầu xây dựng phương pháp bảo quản cho từng chất liệu trên cơ sở các tài liệu của các đợt tập huấn và tham khảo một số bài viết của các chuyên gia về công tác bảo quản. Hiện nay, Phòng Bảo quản của Bảo tàng được thiết kế riêng một phòng xông thuốc để khử côn trùng, nấm mốc... và được đầu tư bàn, ghế, các trang thiết bị phục vụ cho công tác bảo quản. Để hạn chế các tác nhân gây hại đến hiện vật, tổ bảo quản đã lập sổ theo dõi và tiến hành bảo quản định kỳ cho từng nhóm hiện vật. Phương pháp chủ yếu được áp dụng là bảo quản phòng ngừa, tiến hành bằng cách: loại bỏ bụi bẩn và tạp chất bám trên hiện vật; gia cố, phục chế những chỗ bị nứt, mẻ, gãy; xử lý nếp nhăn, phơi sáng một số hiện vật đang có độ ẩm cao... Cho đến thời điểm này, Bảo tàng Nam Định đã tiến hành bảo quản phòng ngừa hầu hết các hiện vật đang lưu giữ trong kho và hiện vật trưng bày nội thất, nhiều nhóm hiện vật đã được tái bảo quản. Riêng đối với các hiện vật ngoài trời, Bảo tàng tổ chức bảo quản định kỳ, một tuần một lần. Nhìn chung các hiện vật của Bảo tàng hiện nay luôn đảm bảo sạch sẽ, có tính thẩm mỹ, đáp ứng tốt công tác trưng bày.

Không chỉ dừng lại ở công tác bảo quản phòng ngừa, qua các đợt tập huấn, cán bộ bảo quản của Bảo tàng đã biết áp dụng những kiến thức tiếp thu được từ các chuyên gia của Bỉ truyền dạy, bảo quản trị liệu thành công một số nhóm hiện vật của Bảo tàng, như nhóm hiện vật giấy, bao gồm sắc phong thời Lê - Nguyễn, các bằng khen, giấy khen, Bản đồ Thành Nam thời Pháp thuộc, sách "Văn châu Tiên Thánh"; phối hợp với nghệ nhân bảo quản trị liệu thành công bộ cánh cửa chùa Phổ Minh (niên đại thế kỷ XIII - XIV). Bên cạnh đó, Bảo tàng còn giúp đỡ các địa phương và một số dòng họ, cá nhân tiến hành bảo quản các nhóm hiện vật khác, như sắc phong thời Lê - Nguyễn của phủ Tiên Hương (xã Kim Thái - Vụ Bản); nhóm hiện vật đồ thờ tại đền Tuân Lục, xã Liêm Hải - Trực Ninh; một số tranh của hội viên Hội Cổ vật Thiên Trường và các sắc phong, thần phả, gia phả của một số từ đường, dòng họ trên địa bàn tỉnh... Có thể nói, đây là những hoạt động có ý nghĩa thiết thực trong công tác bảo tồn di sản văn hóa, bởi nó không chỉ hoàn thiện tính thẩm mỹ mà còn đảm bảo độ bền vững, kéo dài được tuổi thọ của hiện vật, giúp cho các thế hệ tiếp nối phát huy giá trị.

Với số lượng lớn, được sưu tầm từ nhiều nguồn khác nhau, thời gian và chất liệu cũng không đồng nhất, nên việc bảo quản các nhóm hiện vật cũng mang những nét đặc thù riêng. Chính vì vậy, càng đòi hỏi đội ngũ cán bộ bảo quản phải có những hiểu biết cần thiết về các ngành khoa học tự nhiên, xã hội, đặc biệt phải được đào tạo một cách chuyên sâu về công tác này. Mặt khác, với khí hậu nhiệt đới gió mùa, nếu không kiểm soát nhiệt độ và độ ẩm sẽ có nhiều yếu tố tiềm ẩn gây hại cho các hiện vật, tình trạng nấm mốc, mối mọt, bong tróc sơn... dễ có thể xảy ra. Để công tác này được chú trọng và đẩy mạnh, các cán bộ của Bảo tàng Nam Định nói riêng và các cán bộ bảo quản nói chung không chỉ nêu cao ý thức trách nhiệm, mà cần phải có sự hiểu biết chuyên sâu về công tác bảo quản, nó phải trở thành yêu cầu bức thiết, thường xuyên và lâu dài đối với sự nghiệp bảo tàng. Đến nay, về cơ bản các hiện vật của Bảo tàng Nam Định đã được ngăn chặn và đẩy lùi những yếu tố gây hại là nhờ đã tăng cường công tác theo dõi, kiểm tra, đảm bảo nhiệt độ, độ ẩm cần thiết trong kho và khu trưng bày, phát hiện sớm các tác nhân gây hại, đồng thời các cán bộ bảo quản đã tích cực học tập, nghiên cứu các tài liệu, nâng cao trình độ nghiệp vụ để hoàn thiện các quy trình bảo quản cho từng chất liệu hiện vật của Bảo tàng.

Nhìn lại công tác bảo quản của Bảo tàng Nam Định trong những năm qua, với sự ra đời của *Thông tư quy định về tổ chức và hoạt động của các bảo tàng*, được Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch ban hành ngày 31/12/2010 và Dự án VN201, đã tác động một cách tích cực và hiệu quả tới công tác bảo quản của Bảo tàng Nam Định nói riêng và các bảo tàng Việt Nam nói chung. Đặc biệt, Quyết định số 976/QĐ-UBND của Ủy ban nhân dân tỉnh Nam Định ngày 21/6/2011 về việc xếp Hạng II đối với Bảo tàng tỉnh và với tinh thần trách nhiệm, sự nhạy bén, tính năng động, sáng tạo của lãnh đạo, đã góp phần đẩy mạnh công tác bảo quản của Bảo tàng Nam Định phát triển lên một bước mới. Cùng với các hoạt động khác, trong những năm tới, Bảo tàng Nam Định chắc chắn sẽ hoàn thành tốt các chức năng, nhiệm vụ của mình, góp phần gìn giữ, bảo tồn và phát huy giá trị các di sản văn hóa của dân tộc./.

D.T.L